

אחרינא, ומביאים אחרת.

יקומו.

תניא שנינו ברייתא כוותיה כדברי דרבי ויחנן וריש לקיש:

ומוכה, שהמזבח בנוי מהרבה אבנים, וביטולו הוא בניפוצן.

דתניא, בימוס שנפגם מותר.

שנינו לעיל [בפרק כל הצלמים] שכל דבר אשר עבדו לו והשתחוו לו, כמו בהמה, וכמו קמח ויין, אסור להביאו קרבן לה'. ואף אם ביטל הגוי את הדבר הזה מלהיות לו לעבודה זרה, ובכך הותר הדבר להדיוט, בכל זאת הוא ממשיך להיות אסור לגבוה. וכמו כן שנינו לעיל, כיון שאין אדם יכול לאסור דבר שאינו שלו, ולכן המשתחויה לבהמת חבירו, היא אינה נאסרת בהנאה מדין "נעבד".

מזבח שמקריבין עליו זבח לעבודה זרה שנפגם — אסור עד שינתין רובו, ואז מותר.

ודנה הגמרא: היכי דמי בימוס? היכי דמי מזבחה? מנין נדע להבחין בין בימה למזבח?

אמר רבי יעקב בר אידי אמר רבי יוחנן: בימוס — אבן אחת. מזבחה — אבנים הרבה.

ועתה הגמרא מביאה ברייתא, ששנינו בה שלא נאסר הדבר אף לגבוה.⁽⁷⁴⁾

ואם תימצא אבן אחת פגומה, הרי היא מותרת. ואם הן הרבה אבנים — הן אסורות עד שינתין רובן.

תנא, נעבד, אם הוא שלו — אסור לגבוה. ואם הוא של חבירו, מותר, מפני שאדם אינו יכול לאסור דבר שאינו שלו.

אמר חזקיה: מאי קרא, מנין נדרש שמזבח הוא של אבנים הרבה, וביטולו הוא בנייתו רובו?

ורמינהו סתירה לכך מברייתא אחרת.

דתניא, איזהו נעבד? — כל שעובדים אותו, בין בשוגג ובין במזיד, בין באונס ובין ברצון, ואסור להביאו לקרבן.

אמר הנביא ישעיה [כז] "לכן בזאת יכופר עון יעקב... בשומו כל אבני מזבח [העשוי לעבודת כוכבים] כאבני גיר מנופצות, לא יקומו אשרים וחמנים [למען לא יקימו להם אשרות ואילילי שמש]".

ויש לדון: האי "אונס" האמור בברייתא — היכי דמי, איך היתה העבודה באונס? לאו, האם לא, בכגון דאנס בהמת חבירו, והשתחוה לה?! ומשמע, שברייתא זו סוברת

ודרשינן: אי איכא כאבני גיר מנופצות, אם אכן ינפצום כאבן גיר, לא יקומו אשרים וחמנים, לא יקריבו עליו. ואי לא ינפצום —

ביאורים אלו הם לשיטת רש"י.

שהמלכים עזבום.

אבל התוס' כתבו, שאחרי שהגוים רואים שהמלכים עזבום ואינם חוששין להם — לכן הם מבטלים אותם. ולדעה זו, מותרים רק אחרי

74. בהמשך הסוגיא מביאה הגמרא ברייתא בענין בימוסאות, וזו השייכות של סוגיא זו לכאן.

שלגבי דיני גבוה, נאסר אף דבר שנעבד על ידי אדם שעבד לדבר שאינו שלו?

ומתריצין: **אמר רמי בר חמא: לא!** אין זה פירוש הברייתא. אלא, פירושו של ה"אונס" האמור בברייתא הוא, **כגון שאנסוהו עובדי כוכבים**, והוא הישראל **השתחה לבהמתו ידיה**,⁽⁷⁵⁾ של עצמו, ורק אז נאסרת הבהמה.

והחידוש בברייתא הוא, כי למרות שהיה אנוס בעבודתו [וכמו שיבואר], בכל זאת נאסרת הבהמה מדין "נעבד". וזאת, בתנאי שתהיה הבהמה שייכת לו, אבל את בהמת חברו הוא אינו יכול לאסור, אפילו

כשמשתחוה לה ברצונו.

מתקיף לה רבי זירא: איך יתכן להעמיד את הברייתא במי ש"אנוס" לעבוד את הבהמה?! והרי "**אונס**", [אנוס] **רחמנא פטריה!** התורה פטרנו מכל מיתה ומכל עונש, כיון שלא עבר את העבירה מרצונו ומדעתו, **דכתיב** [דברים כב] **בפרשת נערה מאורסה שנאנסה "ולנערה לא תעשה דבר,** אין לנערה חטא מות. כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש, כן הדבר הזה".

ומכך⁽⁷⁶⁾ שפטרה התורה אותה מעונש, סובר רבי זירא שבכך גילתה התורה שכל מעשה

75. פירשו התוס': אנסוהו, שאם לא יעבדוהו – יהרגוהו, והוא השתחוה מאיליו.

ואין לפרש, שכופפו קומתו בעל כרחו, משום שאין זה נקרא מעשה, אלא שהמכופפים עשו "אתו" מעשה, והם ה"עושים" אינם יכולים לאסור את בהמתו.

76. כן פירשו התוס' והראשונים. ובביאור זה מתורץ מה שהקשו על מה שרבי זירא מקשה שהוא פטור מטעם "אונס". ומה הקושיא, אכן הוא פטור ולא ייענש, אך מכל מקום, כיון שלכתחילה חייב למסור עצמו ולא לעבוד [שהרי מדובר כאן באופן שמחויב למסור עצמו, כמו שמבואר בהמשך הסוגיא], לכן נאסרה הבהמה? והתוס' מוכיחים, שרבי זירא עצמו סובר שלכתחילה חייב למסור נפשו, שהרי רבי זירא הביא את הכתוב "ולנערה לא תעשה דבר" לראיה שאנוס פטור, ומנערה המאורסה גופא אפשר ללמוד שלכתחילה חייבים למסור את הנפש [מבואר לפי המהרש"א], כמו שאמרה הגמרא במסכת סנהדרין [עד א] שעל שלש עבירות החמורות, שהן עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים, חייבים למסור את הנפש כדי לא

לעבור עליהן.

לכן, מבארים התוס', שרבי זירא סבר, שאינו נחשב כעובד עבודת כוכבים, הואיל ואנסוהו. הילכך, גם הבהמה שעבד לה אינה בגדר "נעבד". [ראה ריטב"א]. ועיין עוד בתוס'.

ובקובץ שיעורים [כתובות אות ה'] מביא בשם שו"ת חמדת שלמה שמהפסוק "ולנערה לא תעשה דבר" למדים שמעשה הנעשה באונס, אינו מתייחס לעושה, אלא נחשב הדבר כאילו נעשה מאילו, ועיי"ש שהאריך.

ובחידושי מרן רי"ז הלוי על הרמב"ם [פרק ח מהלכות עבודה זרה הלכה א] מבאר שאיסורו של "נעבד" להקרבה לגבוה אינו מצד שחל עליו שם "נעבד" לעבודת כוכבים, כמו ש"נוגח" ו"נרבע" אינם חלות שם של נוגח ורובע, אלא שאסרתם התורה לגבוה מפני שמאוסים הם לגבוה מטעם שנעשה בהם מעשה איסור, ונמצא ש"מעשה" האיסור הוא הפוסל אותו לגבוה.

לכן, סבר רבי זירא, שהיות והיה אנוס על מעשה העבודה, אין מעשה שכזה אוסר את הבהמה לגבוה.

הנעשה באונס, נחשב הדבר כאילו הוא לא נעשה. ולכן גם המשתחוה לבהמה באונס, נחשב הדבר כאילו לא עבד עבודת כוכבים כלל, ולפיכך לא נאסרת הבהמה, ולא חלים עליה דיני "נעבד".

ומתצינן: כיון שישנם אופנים שמחויב למסור את נפשו כדי לא לעבוד עבודת כוכבים, וכמו שיבואר, והיות והוא לא מסר את נפשו על כך, הרי למרות שהוא לא ייענש, ובלי כל ספק הוא פטור, מכל מקום, כיון שלא מסר את נפשו כמצווה עליו, לכן הריהו בגדר "עובד עבודת כוכבים", ואסר בהשתחואתו את הבהמה.

אלא, אמר רבא: הכל, בין העובד באונס ובין העובד ברצון, היו בכלל מה שאסרה תורה "לא תעבדם". שכל מצוות התורה בענין עבודה זרה נאמרו בלשון סתמי, ולא חילקה התורה בהן בין העובד מרצון לבין מי שנמצא במצב שכופין אותו לעבוד, ואם לא יעשה כן, יהרגוהו, **וכשפרט לך הכתוב** [ויקרא יח] "ושמרתם את חוקתי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי, **בהם**", ודרשינן, ששמירת מצוות התורה נועדה כדי לחיות בהן **ולא שימות בהן — יצא אונס** מכלל חיוב שמירת המצוות, כדי שלא "ימות בהן", ואם כן, לכאורה מותר לו לעבוד עבודת כוכבים באונס, כדי שלא ייהרג.

ואולם, מצד שני, **הדר כתב רחמנא** [שם כב]

"**ולא תחללו את שם קדשי**, ונקדשתי בתוך בני ישראל", מלמד הכתוב **דאפילו באונס** אינו רשאי לעבור בדבר שיש בו חילול שם ה', כמו לעבוד עבודת כוכבים.

הא כיצד, איך נתרץ סתירת שני הכתובים, שכתוב אחד אומר שאינו חייב למסור את נפשו, והשני אומר שחייב למסור נפשו? —

הא, הכתוב שממנו דורשים שאינו חייב, מדבר על עבירה הנעשית **בצנעה**, שאין בכך חילול ה'. **והא**, הכתוב האומר שחייב, מדבר בעבירה הנעשית **בפרהסיא**, בפני עשרה מישראל. שאם עושה כן, אף אם הוא אנוס, הריהו מחלל שם ה' ⁽⁷⁷⁾ [ולכן נאמר שם "ונקדשתי בתוך בני ישראל"].

מכל מקום, אף שחייב למסור עצמו בפרהסיה ולא לעבוד, אם הוא כן עבד, אין עליו עונש כלל, ועל מקרה זה אמרה הברייתא שהבהמה נאסרת, כי היות ועבד לה, יש לבהמה שם "נעבד", ומחמתו היא אסורה לגבוה.

אמרו ליה רבנן לרבא: תניא, שנינו ברייתא **דמסייעא לך לדבריך**, שעל עבודה כזו חל שם "נעבד", למרות שהיה אנוס.

דתניא, **בימוסיאות של עובדי כוכבים** [שמעמידין עליהן אלילים תמיד, ולא דוקא כשעובר המלך, והם אסורים משום משמשי

החמורות חייבים למסור את הנפש אפילו בצנעה.

ורבי ישמעאל סובר, שגם על שלש החמורות אין חייבים למסור את הנפש בצנעה.

ההלכה נפסקה כרבי שמעון בן יהוצדק.

77. במסכת סנהדרין [עד א] נחלקו תנאים בהלכה זו.

רבי שמעון בן יהוצדק סובר: בפרהסיה, ובשעת השמר, חייבים למסור את הנפש אפילו על עבירה קלה. ואילו על שלש העבירות

עד הנה פירשה הגמרא את הברייתא לפי פירושו של רמי בר חמא, שמדובר באנוס שאנסוהו להשתחוות לבהמה שלו.

ועתה הגמרא מביאה עוד תירוץ, שהברייתא אכן מדברת במי שלא אנסוהו גוים, אלא שאנס בהמת חברו, ומכל מקום אינה סתירה לברייתא האחרת, ששנינו בה שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו. כי במה דברים אמורים שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, כשהשתחוה לה בלבד, ולא עשה מעשה בגוף בהמת חברו. אך אם עשה מעשה בבהמת חברו, אסרה למרות שאינה שלו, ובאופן זה אמרה הברייתא "בין באונס".

חזקיה אמר: כגון, שניסך לעבודת כוכבים יין על [גירסת הב"ח: בין] קרניה.

ומקשינן: מתקיף לה רב אדא בר אהבה: אף שאמת היא שאדם אוסר דבר שאינו שלו על יד מעשה, מכל מקום, תירוצו של חזקיה אינו עולה יפה, שהרי, וכי האי, נעבד הוא? האם המנסך יין לעבודת כוכבים בין קרני הבהמה, והבהמה עצמה איננה עבודה זרה, האם בכך נעשית הבהמה "נעבד"?! הלא הבהמה לא נעבדה? והרי האי, אופן זה — **בימוס בעלמא הוא, ושרייה** [גירסת הב"ח: **דשוייה**] הבהמה משמשת כ"בימה" לעבודת כוכבים, ובעלי חיים לא נאסרו משום

עבודת כוכבים] **בשעת הגזירה**, גזירת שמד שגזרו הגוים על ישראל לעבוד עבודת כוכבים, **אף על פי שהגזרה בטלה, אותן בימוסיות לא בטלו**, ונשארו באיסורן בהנאה.

ושעת הגזרה היא שעת השמד, שדינה כפרהסיה, וחייבין אז למסור את הנפש. ומוכח מהברייתא, כדעת רבא, שהבימוסיות נשארות באיסורן על אף שהאלילים נעבדו באונס.

אמר להו רבא לרבנן: אי משום הא, אם מברייתא זו — לא תסייען, אל תביאו לי סיוע, כי אין ממנה ראייה, כי יתכן שלכן הבימוסיות אסורות, אימר, שאנו חוששין שמא בין כל היהודים שנגזרה עליהם הגזירה, ישראל מומר [גירסא אחרת: **משומד**] הוה ביניהם, והוא אכן פלח לה, עבד אותה **ברצון**. ובגללו נאסרו אותן הבימוסיות.

רב אשי אמר: לא תימא, אינך צריך לומר: "אימר", שהוא חשש גרידא, שמא יש ביניהם מומר, אלא "ודאי" ישראל מומר הוה ביניהם, ופלח לה ברצון. כי אחרי שרואה שמטה יד ישראל, והם בשפלות ונמיכות רוח, נוטה לבו לעבודת כוכבים.

המקילה הסוברת שיותר לעבור בצניעה. כלומר [מבואר על פי הריטב"א ועיין מהרש"א]: אף לרבי ישמעאל המקיל, בכל זאת מודה שבפרהסיא נקרא "נעבד" והבהמה אסורה. בניגוד לדעת רבי זירא הסובר שאינו נקרא נעבד. ועיין ברמב"ן ובר"ן.

וכתבו התוס': חס ושלום לומר שרבא פוסק שיותר לעבור על שלש החמורות בצניעה.

והתוס' מוכיחים שרבא עצמו במקום אחר [כתובות יט ב] פוסק כרבי שמעון בן יהוצדק.

אלא, שרבא רוצה לתרץ אפילו כדעה

"משמשי עבודת כוכבים" (78).

שאדם אוסר דבר שאינו שלו על ידי מעשה.

ומתצינן: אלא, אמר רב אדא בר אבהו: אכן, מדובר שעבד לבהמה עצמה, כגון שניסך לה יין בין קרניה, ועשאה עבודה זרה, והיות דעבד בה מעשה, נאסרה, למרות שהיא של חבירו.

עבד בה מעשה — אסרה.

ובאופן זה אסרה הברייתא השניה. ואילו כשלא עשה בה מעשה, כגון שהשתחוה לה או עשה לה עבודה אחרת שאינה בגופה — לא נאסרה, מפני שאינה שלו.

אמר להו רב נחמן לחביריו: פוקו צאו! ואמרו ליה לעולא: כבר תרגמה רב הונא לשמעתיך, כאן בבבל.

עתה עוברת הגמרא לבאר את מה שאמרה

דאמר רב הונא: היתה בהמת חבירו רבוצה מעצמה (79) בפני עבודת כוכבים, כיון

78. כן פירש רש"י.

מפני שהיה קשה לו, מהי קושית הגמרא? בכל זאת, היא אסורה מטעם משמשי עבודת כוכבים.

אחרים בקושית הגמרא. רבינו חננאל מפרש: האי בימוס בעלמא היא, וכיון שכן "הא אמר רבי יוחנן: בימוס שנפגם מותר, ואפילו בהמתו שלו לא נאסרה דהא אי בעיא פגים לה". כלומר, למה אסרה הברייתא, הרי אפשר לפוגמה, ולבטלה.

והרמב"ן והר"ן מבארים כוונת רש"י: כיון שהתורה אסרה לגבוה רק "נעבד" ו"מוקצה", משמע, שרק הם אסורין משום שהם עבודת כוכבים ממש — ועל משמשין אין לנו גזירת הכתוב לאסור.

אך הריטב"א מקשה על פירושו של רבינו חננאל, כי לשיטת הריטב"א [בדף נב] אין ביטול כלל למשמשי עבודת כוכבים של ישראל. ועוד, דמכל מקום, אסורים לגבוה על אף שביטולם. דהרי אפילו בדיחוי "מצות" איבעיא להו להגמרא [בדף מז], כל שכן בדיחוי לגבוה? ועוד, מהי קושית הגמרא, אכן שיכול לפוגמה ולבטלה, מכל מקום, כל זמן שאינה עושה כן — לא ביטלה? ועיין בראשונים המביאים עוד פירוש בשם הראב"ד.

והקשה עליו הרמב"ן: הלא לא רצינו לפוסלן דוקא לגבוה, ומטעם גזירת הכתוב שנעבד אסור לגבוה. אלא, אף להדיוט אסור, למרות שבעלי חיים לא נאסרו, מכל מקום, כיון שנעשה בהן מעשה, כמו שאמר עולא לקמן בשם רבי יוחנן: אף על פי שאמרו המשתחוה לבהמת חבירו לא אסרה — עשה בה מעשה אסרה. וכן אמר רב הונא: כיון ששחט בה סימן אחד אסרה. ועולא ורב הונא אינם עוסקים בגבוה כלל, ואוסרים אף להדיוט —

והרמב"ן מפרש, שקושית הגמרא היא רק על הלשון, איך אפשר להעמיד את הברייתא בנסך לה יין לעבודת כוכבים, שאם כן, למה קראתה הברייתא "נעבד", בשעה שאינה אלא בימוס בלבד.

ואם כן, למה לא תיאסר הבהמה מטעם משמשי גרידא? אף אם אין גזירת הכתוב שנאסר לגבוה, מכל מקום הבהמה היא משמשי עבודת כוכבים, ואסורה אף להדיוט, וכל שכן לגבוה. ולכן, מפרשים הראשונים פירושים

79. רש"י במסכת חולין [מ א] מפרש: לא מיבעיא אם הוא הרביצה, שקנאה בהגבהה

ששחט בה סימן אחד, הקנה או הושט, לעבודת כוכבים — אסרה, אף שאינה שלו.

ומבארין: מנא לן, מנין לנו דאסרה על ידי עשיית מעשה?

אילימא אם נאמר: נלמד ממה שנאסרו הכהנים שאנסום מלכי ישראל להיעשות כומרים לעבודת כוכבים, ונאסרו הכהנים על ידי כך. כמו שאמר הנביא יחזקאל [מד] "ולא יגשו אלי לכהן לי", כיון שעשו מעשה, למרות שהכהנים אינם נקראים "משלהם" של המלכים (80) —

ומקשינן: מה הראיה, ודלמא, הרי יתכן לומר: שאני כהנים, לכן נאסרו מפני דבני דעה נינהו, והיה להם למסור נפשם ולא לעבוד עבודת כוכבים, ולפיכך קנסו אותם חכמים. ומנין ללמוד מכך איסור אפילו לבהמה שנעבדה על ידי מי שאינו בעליה?

ואלא, אם תרצה ללמוד שנאסר על ידי מעשה מאבני מזבה, שאינם בני דעה, וגנוזים מלכי בית חשמונאי, משום ששיקצום מלכי יון לעבודת כוכבים כמו שלמדנו לעיל [גב ב], למרות שמלכי יון לא יכלו לאוסרם, מפני שאינם שלהם, בכל זאת כיון שנעשה בהן מעשה, אסרום חכמי אותו הדור, וגנוזים.

ומקשינן: מה הראיה? ודלמא כדאמר רב פפא [שם]: קרא אשכחו, מצאו ראה מהכתוב שנאמר [יחזקאל ז] "ובאו בה פריצים ויחללוה", שכיון שבאו פריצים וטימאו את ההיכל, הוציאו את כליו לחולין, וקנאו הגוים מפני שהופקרו, ואינם "דבר שאינו שלו"?

ומסקינן: אלא נלמד מכלים של בית המקדש ט-ב שהזניחם אחז המלך, שסגר את דלתות ההיכל, וכשמלך חזקיהו בנו טיהר את ההיכל [כמבואר לעיל שם], דכתיב [דברי הימים ב כט] שאמרו הכהנים לחזקיהו "ואת

בהם מעשה", והם מבארים, שהכהנים הקריבו בהמות לעבודת כוכבים, והם עשו מעשה בבהמות שאינם שלהם, ולכן נאסרו הבהמות, וכיון שהכהנים אסרו את הבהמות, לכן נאסרו הכהנים. ועל כך כותבים התוס', שאין זו ראה גמורה, דשמא עשו מעשה בשלהם. עיין שם בתוס'. אבל התוס' קיצרו ולא ביארו כל הצורך. שאם הראיה היא מהבהמות שנאסרו, מה דחתה הגמרא "ודילמא דאני כהנים דבני דעה נינהו" —

אלא, שהראיה היא מהכהנים עצמם — וכי ספק יש בדבר שהם עבדו עבודת כוכבים? ומה בכך אם עבדו בהמות שאינם שלהם או שלהם, הרי עבדו עבודת כוכבים? ועיין בחידושי מלא הרועים.

להתחייב אם נאנסה מדין שומר, ונעשית שלו — בודאי שאסרה, אלא אפילו אם היתה רבוצה מעצמה, גם כן אסרה.

התוס' חולקים על רש"י, ומפרשים, שאין הגבתו מועילה שתהיה שלו. ומה שאמר רב הונא "רבוצה" בא לחדש, שאף שלא עשה בה מעשה גדול, ולא הרביצה ולא שחט בה אלא סימן אחד. מכל מקום אסרה.

80. כן פירש רש"י [על פי המהר"ם]. כלומר, על אף שלא נעשה מעשה "בכהנים", מכל מקום כיון שהכהנים "עשו" מעשה — נקרא מעשה כדי ליאסר.

אבל התוס' לא הבינו כן, [וכנראה, שלא הסכימו להשוות בין "עשו מעשה" ל"נעשה